

SANOAT KORXONALARI RIVOJLANISHI VA UNI BOSHQARISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

Rahmonova Gulsanam Anvarjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti

Iqtisodiyot yo‘nalishi 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada tashkiliy o‘zgarishlarni tavsiflaydigan iqtisodiy atamalar mohiyati, sanoat korxonalarini rivojlanishi va uni boshqarishning ilmiy-nazariy asoslari va sanoatning barqaror rivojlanishi eng muhim jihatlardan biri bo‘lib, bu o‘z navbatida jahonning rivojlangan mamlakatlari bilan mavjud siyosiy va iqtisodiy munosabatlarga qaramay, umuman iqtisodiyotning texnik va texnologik taraqqiyotiga olib kelishi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar. Sanoat korxonalarini, raqobatbardoshlik, texnik va texnologik taraqqiyot, sanoat rivojlanishi, nazariy yondashuv.

Kirish. O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun sanoat korxonalarining iqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligini ta‘minlash muammolari eng dolzarb hisoblanadi. Sanoat ishlab chiqarishi nafaqat innovatsion o‘zgarish sharoitida jamiyatni moddiy qo‘llab-quvvatlash asosida muhim, balki nomoddiy sohada ishlab chiqarilgan yangi ishlanmalarni tatbiq etishda ham markaziy ahamiyatga egadir. Respublikamiz sanoati, xususan to‘qimachilik korxonalarini rivojlanishda jahondagi yetakshi davlatlar korxonalaridan orqada qolmasligi zarur. Milliy ishlab chiqaruvchilar oldida xalqaro bozorda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish hamda barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish kabi ulkan vazifa turibdi.

Bunday sharoitda sanoatning barqaror rivojlanishi eng muhim jihatlardan biri bo‘lib, bu o‘z navbatida jahonning rivojlangan mamlakatlari bilan mavjud siyosiy va iqtisodiy munosabatlarga qaramay, umuman iqtisodiyotning texnik va texnologik taraqqiyotiga olib keladi.

Ushbu muammoni hal etish rivojlanishning mohiyati va mazmunini hamda uni ta‘minlovchi mexanizmlarni tushunishni talab qiladi. Davlat tomonidan olib borilayotgan sanoat siyosati, zarur ishlanmalar yaratish va ularni amalda qo‘llash hozirgi sharoitda iqtisodiy zarbalar xavfini kamaytirishga yordam beradi, shu bilan birga iqtisodiyotda ham texnik, ham texnologik taraqqiyotni ta‘minlaydi.

Adabiyotlar tahlili. Hozirgi vaqtda O‘zbekiston iqtisodiyotini yanada rivojlantirish, uni tubdan tarkibiy o‘zgartirish va diversifikatsiya qilish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishda boshqaruv tizimini takomillashtirish muhim omillardan biri hisoblanadi.

Ilmiy boshqaruv ta‘limining asoschisi amerikalik muhandis F.Taylor hisoblanadi. Boshqaruv tizimini yaratish masalalari uning «Sanoat korxonalarini ma‘muriy texnika tashkiloti», «Boshqaruvni ilmiy tashkil qilishning usuli va prinsiplari», «Korxonalar boshqaruvini prinsiplari» nomli kitoblarida keltirilgan⁶⁷.

⁶⁷Бараненко С.П. Инновационный менеджмент / С.П. Бараненко. - М.: Центрполиграф, 2018. - 320 с.; Дафт Р. Менеджмент. - 6- изд. /Пер. с англ. - СПб.: Питер, 2016. - 864 с.; Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. - М.: Экономика, 2011. - 197 с.

F.Teylor ishlab shiqqan tizimning asosini mehnatni to‘g‘ri tashkil qilish; boshqaruvni rasmiy tarkibini yaratish; boshqaruvshi va ishchilarni birga mehnat qilish chora-tadbirlarini belgilash kabilar tashkil qiladi.

Ilmiy boshqaruvning Yevropa yo‘nalichidagi ta‘limini muhim asosshilaridan biri A.Fayol hisoblanadi. Uning menejment fani rivojlanichida qo‘shgan asosiy hissasi rahbarlik vazifalarini taqsimlanishidir. U korxonaga rahbarlik qilish ishlarini boshqaruv apparatining ma‘muriy faoliyati: rejalashtirish, tashkil qilish, rahbarlik qilish, vaqtini tartibga solish; tijorat faoliyati: sotib olish, sotish, almashlash; texnik ishlab chiqarish faoliyati: ishlab chiqarish, saqlay olish, tekshirib ko‘rish, nazorat qilish; moliyaviy faoliyat: moliyaviy nazorat olib borish, shu jumladan, samaradorlik, kapital kiritish; himoya qilish bilan bog‘liq faoliyat: xavfsizlik texnikasi; nazorat vazifasi yoki ishlab chiqarishdagi holatni hisob-kitob qilish kabi asosiy guruhga taqsimladi.

A.Fayol tomonidan ishlab chiqilgan boshqaruv nazariyasi haqidagi ikkinshi muhim qoida, bu yirik korxonada ishlovshi kishilardan tashkilotshilik (ma‘muriy), texnik qobiliyatlar va bilimlarining isbotidir. Bundan tashqari, u boshqaruvda asosiy e‘tiborni ishlab chiqarishdagi ijtimoiy masalalarga qaratdi⁶⁸.

Xo‘jalik subyektlarida boshqarish mexanizmini takomillashtirish borasida respublikamiz iqtisodchi olimlari ham bir qator tavsiyalarni keltirishgan. Jumladan, R.I.Nurimbetov va S.I.Axmedovlarning qayd etishisha, «...boshqaruvshi tizimda menejmentni tashkil etishni takomillashtirishning asosiy yo‘nalishlari sifatida boshqaruv funksiyalari va tashkiliy strukturani takomillashtirish; boshqaruv texnikasi va texnologiyasi, boshqaruv apparatida ishni tashkil qilish; boshqaruv ishini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirish; boshqaruvning axborot bazasi, ma‘lumotlarni ro‘yxatga olish tizimi, ularni boshqaruv apparatiga uzatish shakl va usullarini takomillashtirish; qarorlarni tayyorlash, qabul qilish va ularni bajarilishini tashkil etish jarayonini takomillashtirish; boshqaruv ishining shart-sharoitlarini yaxshilash; boshqaruv apparati xodimlarini ish vaqtdan foydalanishini tartibga solish; boshqaruv usullarini tartibga solish; boshqaruv apparatidagi turli bo‘limlarning faoliyatini uyg‘unlashtirish; jamoada barqaror ijtimoiy-ruhiy muhitni yaratish kabilar ajratiladi»⁶⁹.

Tadqiqot metodologiyasi. Sanoat korxonalari rivojlanishi va uni boshqarishning ilmiy-nazariy asoslarini tahlil qilishda tanlangan mavzu bo‘yicha iqtisodiy adabiyotlar va ilmiy ishlanmalarni tadqiq etish jarayonida «menejment», «boshqaruv» va «boshqarish» atamalarini aralash holda ishlatilishining ochib berilishida tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, jarayonga yo‘naltirilgan rejalashtirish, ekspertlar bahosi, grafik talqin va ekspert bahosi kabi usullardan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. Jahonda to‘qimachilik korxonalarining rivojlanishini boshqarishda xarajatlarni boshqarish, iqtisodiy qo‘shilgan qiymat, qiymat asosida boshqarish, xodimlarni boshqarish, innovatsiyani boshqarish yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy

⁶⁸Meyer F.A. Radarise your business for success: EFQM, Brussels Representative Office, 2015. – 280 p.

⁶⁹Амонбоев М. Корпоратив корхоналар фаолиятини инновацион бошқариш шароитида ишлаб чиқаришни модернизациялашнинг асосий йўналишлари (“Ўзбекенгилсаноат” ДАК мисолида). Иқтисод фанлари номзоди... дис. ТДИУ,- Т., 2011й. - 176 б.

tadqiqotlar olib borilgan. Shu bilan birga, biznes-modellarini boshqarish, tejamkor texnologiyalar asosida xarajatlarni kamaytirish, jarayonga yo‘naltirilgan rejalashtirish va funksional-qiyamat tahlili, byudjetlashtirish va biznesni modellashtirish kabi boshqaruv texnologiyalari dolzarb ilmiy masalalardir. Bu borada jahon amaliyotida to‘plangan tajribalarni respublikamiz to‘qimachilik korxonalarini amaliyotiga joriy etish orqali to‘qimachilik korxonalarini boshqarish samaradorligini oshirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri sanaladi.

Paxta-to‘qimachilik ishlab chiqarishini tashkil etishning zamonaviy shakllarini, jumladan “klaster” tizimining joriy etilishi, tikuv-trikotaj buyumlari ishlab shiqaruvshilarga eksportni rag‘batlantirish bo‘yicha mol-mulk solig‘idan 2023 yilgacha ozod etish va bank krediti foizlarini “Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash” davlat jamg‘armasi mablag‘lari hisobidan qoplanishi kabi imtiyozlarni joriy etilishi hamda bu sohada amalga oshirilayotgan chora tadbirlar mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohatlarning asosiy yo‘nalishlari mazmun-maqsadida o‘z aksini topmoqda. 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida «To‘qimachilik sanoati mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini 2 barobarga ko‘paytirish» vazifasi belgilangan bo‘lib, mazkur vazifalarning muvaffaqiyatli bajarilishi respublikamiz to‘qimachilik sanoati korxonalarining faoliyati samaradorligini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishni taqozo etadi.

«Rivojlanish» kategoriyasining dastlabki ta‘riflari platonik tuchunsha deb hisoblanadi, u rivojlanishni biron bir narsani oshib berish sifatida gapiradi, shu bilan birga ma‘lum imkoniyatlar allaqashon boshidanoq yaratilgan deb hisoblangan. Bundan tashqari, rivojlanishni takomillashtirish, miqdoriy o‘shish nuqtai nazaridan izohlaydigan mexanistik tuchunsha ham mavjud edi.

Rivojlanish bo‘yicha nisbatan umumlashgan ta‘rif quyidagicha ifodalanadi: rivojlanish – bu tizim elementi va boshqa tashkil etuvshilarining yo‘naltirilgan qonuniy o‘zgarishi bo‘lib, natijada obyekt (uning tarkibiy tuzilmasi)ning yangi sifatiiy holati paydo bo‘lmaydi⁷⁰.

Akoff R. tomonidan esa quyidagicha fikr bildirilgan: «rivojlanish – bu tashqi muhitga bog‘liqlikni kamaytirishga imkon beradigan salohiyat (kompaniya qobiliyati)dir»⁷¹.

Shuni ta‘kidlash joizki, korxonalar iqtisodiyotning muhim birlamshi bo‘g‘ini sanalishi bilan bir qatorda, murakkab tizim sanalganligi bois bir xil holatda rivojlanish tavsifiga ega bo‘lmaydi. Ammo, tizim mavjudligini ta‘minlash maqsadida uning elementlari butunligi va birligini ta‘minlash zarur bo‘ladi. Zero, yaxshi tashkil etilgan ishlab chiqarish parallel ravishda yomon tashkil etilgan ta‘minot va sotish bilan harakatlanishi mantiqqa to‘g‘ri kelmaydi.

Korxonalar rivojini iqtisodiy boshqarishni ekstensiv va intensiv tavsifdagi tashkiliy o‘zgarishlarni maqsadli boshqarishga tenglash mumkin.

Tashkiliy o‘zgarishlarga oid mavjud ilmiy tavsifdagi ishlarni tahlil qilish orqali uning boshqa iqtisodiy atamalarga birlashtirilishi orqali mohiyati oshib beriladi (1-jadval).

⁷⁰Алексеев А.А. Инновационный менеджмент: Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / А.А. Алексеев. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 247 с.

⁷¹Акофф Р. Планирование будущего корпорации. - М.: Сирин, 2012. - 256с.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, yuqoridagi barcha ta‘riflarda o‘zgarish atamasi ishtirok etgan, shu boisdan ushbu atamadan tashkilot rivojlanishi jarayonlarining xarakterli tavsiflari bilan farq qiladigan holatlarida umumiy tarzda foydalanish mumkin bo‘ladi.

Har qanday iqtisodiy tizimning uzoq muddatli muhim maqsadlaridan biri iqtisodiy o‘shishga erishish sanaladi. Iqtisodiy rivojlanish hesh qashon bir tekis, yuqorilab boruvshi shiziq bo‘yisha ro‘y bermaydi.

Ushbu jarayon o‘z ichiga yuksalish va inqiroz davrlarini, iqtisodiyotdagi miqdor va sifat o‘zgarishlarini, ijobiy va salbiy tomonlarni olganligi bois notekis boradi. Iqtisodiy o‘shish iqtisodiy rivojlanishning tarkibiy qismi bo‘lib, o‘z ifodasini real yalpi milliy mahsulot (yalpi ichki mahsulot) hajmining va uning aholi jon boshiga ko‘payichida topadi⁷².

1-jadval

Tashkiliy o‘zgarishlarni tavsiflaydigan iqtisodiy atamalar mohiyati

№	Atama	Mohiyati
1	Reorganizatsiya ⁷³	Qo‘shilish, yutish, taqsimot, ajratish shakllari ko‘rinichida yuridik shaxslarning tarkibiy tuzilmasidagi tubdan o‘zgarish bilan bog‘liq bo‘lgan tashkiliy o‘zgarishdir.
2	Reformirovaniye (isloh qilish) ⁷⁴	Yirik tashkiliy o‘zgarishlarga qo‘llaniladigan umumiy atama bo‘lib, natijaga erishish vositasi sifatida tashkilot tarkib tuzilmasini o‘zgartirish qo‘llaniladi.
3	Tashkiliy tarkib o‘zgarishi (restrukturizatsiy)	1. Tashkilot moliyaviy passivlari tarkibini o‘zgartirishini belgilashda qo‘llaniladigan atama ⁷⁵ ; 2. Tashkilot faoliyat yuritish usullarining kompleks o‘zgarishi ⁷⁶ (atama asosan ichki o‘zgarishlar, intensiv o‘zgarishlarga nisbatan qo‘llaniladi).
4	Biznes-jarayonlar reinjiningi	«O‘zining missiyasini bajarish uchun tashkilot tomonidan qo‘llaniladigan jarayonlarni tubdan qayta ko‘rib chiqish, qayta fikr yuritish va qayta loyihalash orqali muhim o‘lshanadigan o‘zgarishlarni amalga oshirish yo‘li bilan samaradorlikga erishishning tizimli yondashuvi» ⁷⁷ .

⁷² Андрейчиков А.В. Стратегический менеджмент в инновационных организациях: системный анализ и принятие решений / А. В. Андрейчиков, О. Н. Андрейчикова. – М. : Вуз. учебник : ИНФРА-М, 2013. – 394 с.; Бараненко С.П. Инновационный менеджмент / С.П. Бараненко. - М.: Центрполиграф, 2018. - 320 с.; Громов А.И. Управление бизнес-процессами: современные методы. монография / А.И. Громов, А. Фляйшман, В. Шмидт. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 367 с.; Самуэльсон П. Экономика / Пер. с англ. – М.: МПП Алтон В – НИИСИ, 2012. – В 2-х томах.

⁷³ Воронников И.Л. Формирование и управление ресурсосберегающей агроэкономикой // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. Выпуск № 4–1 / том 4 / 2014; Ахен Д.М., Клауз А., Тернер Р. СММІ: Комплексный подход к совершенствованию процессов. Практическое введение в модель. – М.: МФК, 2015.– 300 с.

⁷⁴ Солоу Р.М. Теория роста. Панорама экономической мысли конца XX столетия / Р.М. Солоу: под ред. Д. Гринауэя, М. Блини, И. Стюарта. - СПб.: Экономическая школа, 2012. — 1055 с.

⁷⁵ Сооляттэ А.Ю. Практика/Управленческий консалтинг: Бизнес-модели компаний: определение, эволюция, классификация. – URL: <http://www.klubok.net/>

⁷⁶ Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями: Сокр. пер. с англ. / К.Ф. Пузыня. – М.: Экономика, 2011. – 356 с.; Сооляттэ А.Ю. Практика/Управленческий консалтинг: Бизнес-модели компаний: определение, эволюция, классификация. – URL: <http://www.klubok.net/>

⁷⁷ Торадо М.П. Экономическое развитие: учебник / пер.с англ. Под ред. С.М.Яковлева, Л.З.Зевина. -М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 2017. - 671 с.

5	Tashkiliy qayta qurish ⁷⁸	Huquq va majburiyatlar, texnologiya, moliya-iqtisodiy, ijtimoiy-psixologik va boshqa omillarni qaytadan taqsimlashni o‘z ichiga olgan korxonalar barcha tizimlaridagi o‘zgarishlarni yuzaga keltiradigan murakkab o‘zgarish jarayoni.
6	Investitsiya loyihasi ⁷⁹	Ishlab chiqarishni rivojlantirishga tashqaridan jabon etilgan mablag‘ hisobiga korxonaning rivojlanishi.
7	Innovatsiya loyihasi ⁸⁰	Yangi mahsulot, texnologiyalarni joriy etish bilan bog‘liq korxonaning rivojlanishi.

Manba: Emperik ma’lumotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan

Iqtisodiy o‘shirga oid ko‘plab ma’lumotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘shirni harakatga keltiruvshi asosiy kush - bu fan-texnika taraqqiyoti sanaladi. Jahonda ko‘plab tadqiqotchilar texnologik tuzum o‘zgarishi konsepsiyasi paydo bo‘lganligini muhim voqea sifatida e’tirof etadilar. Ushbu konsepsiya asosida N.D.Kondratyev⁸¹ va Y.Shumpeter⁸² asarlarida bayon etilgan iqtisodiyotdagi uzoq muddatli tebrinishlar (uzun to‘lqinlar) g‘oyasi yotadi. Ushbu mualliflar bu kabi tebrinishlarni yangi bazis texnologiyalarni egallashdagi tadbirkorlik faolligi bilan bog‘laydilar. Ushbu g‘oyalar keyinshalik S.Glazhev, A.Klaynknext, S.Kuznets, G.Mensh, Y.Yakovets va boshqalar tomonidan rivojlantirilib, uzun to‘lqinlar va texnologik tizimlar almashishi nazariyalarining yangi yo‘nalishlari paydo bo‘lishiga olib keldi⁸³.

Yana bir iqtisodchi olim V.V.Gluxovning qayd etishisha, «boshqarish - bir tizimning boshqasiga uni aniq bir maqsadga yo‘naltirish bo‘yicha ko‘rsatadigan ta’siridir. Menejment esa, tadbirkorlik faoliyati samaradorligi va foydani oshirish maqsadida qo‘llaniladigan boshqarish tamoyillari, usullari va vositalari majmuini ifodalaydi»⁸⁴.

O‘zbekiston yuridik ensiklopediyasida taqqoslanayotgan atamalarning quyidagicha izohi keltiriladi: «Menejment (ing. management – boshqarish, tashkil etish) – boshqarish tuchunshasi menejmentga qaraganda kengroq tuchunsha bo‘lib, avtomobil yoki uskunani ham boshqarish mumkin. Menejment esa foyda olish maqsadida ishlab chiqarishni tashkil etish, boshqarish hamda joriy va istiqbolli rejalashtirish, shuningdek, tovar va xizmatlarni realizatsiya qilish, iqtisodiy resurslar va xodimlarni foyda olish maqsadida samarali boshqarish tizimi⁸⁵. Boshqarish – korxonalar, muassasa, tashkilot va shu kabilarni idora qilish, yo‘lga solib turish».

⁷⁸Алексеев А.А. Инновационный менеджмент: Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / А.А. Алексеев. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 247 с.

⁷⁹Инновационный менеджмент. Учебник / Под ред. С.Д. Ильенковой. - М.: Юнити, 2017. - 496 с.; Клейнер Г.Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов. - М., 2007. - 486 с.; Корчин О.П. Инновационный менеджмент / О.П. Корчин и др. - М.: Русайнс, 2019. - 144 с.

⁸⁰Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Д. Стоимость компаний. Оценка и управление. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Олимп-Бизнес, 2018. - 554 с.

⁸¹Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. - М.: Экономика, 2011. - 197 с.

⁸²Шумпетер Й. История экономического анализа: в 3 т. / Й. Шумпетер; под ред. В.С. Автономова. - СПб.: Экономическая школа, 2011. - Т. 2. - 1744 с.; Шумпетер Й.А. Теория экономического развития / Й.А. Шумпетер. - М.: Директмедиа Паблишинг, 2018. - 400 с.

⁸³Инновационный менеджмент. Учебник / Под ред. С.Д. Ильенковой. - М.: Юнити, 2017. - 496 с.

⁸⁴Глухов В.В. Менеджмент: Учебник для вузов. 3-е изд. - СПб.: Питер, 2019. - 608 с.

⁸⁵Ўзбекистон юридик энциклопедияси. - Т.: Адолат. 2009.- 703 б.

Akademik S.S.G‘ulomov esa, «Boshqaruv – bu tashkilotning o‘z oldiga qo‘ygan maqsadiga erishishi uchun yo‘naltirilgan jarayondir. Bu boshqaruv faoliyati harakatining ketma-ket bajarish jarayoni bo‘lib, firmaning bir qator ishlab chiqarish va ijtimoiy masalalarini yeshish va ularni amalga oshirish uchun zarur. Bu harakat boshqaruv vazifalarini bajarish deb ataladi» degan fikrni bildiradi⁸⁶.

Fikrimizsha, keltirilgan ta‘riflarning har biri yetarli darajada asosga ega, Chunki bu yondashuvlar dunyoning bir qator rivojlangan mamlakatlari amaliyotida o‘z tasdig‘ini topgan.

Yuqoridagi manbalar va iqtisodchilarning yondashuvlaridan kelib shiqadigan bo‘lsak, boshqaruv – bu korxonada faoliyatini doimiy ravishda izga solib turish, rivojlantirish borasida qarorlar qabul qilish va ularning ijrosini nazorat qilishni amalga oshiruvshi bo‘g‘in hisoblanadi.

Boshqarish – korxonada faoliyatining alohida yo‘nalishlari (ishlab chiqarish, sotish, mehnat resurslari va h.k.)da samaradorlikni ta‘minlash borasidagi uslub va vositalari yig‘indisidir. Menejment esa – bu alohida fan yo‘nalishi hisoblanib, o‘zining usullari asosida xo‘jalik subyektida boshqaruv tizimini mukammallashtirish va bo‘linmalararo oqilona boshqarishni tashkil etish mexanizmini o‘rganadi.

Zamonaviy menejment fani bir qancha boshqaruv yo‘nalishlarini o‘zida ifoda etadi: kompaniyaning siyosatini boshqarish, umumiy masalalarni boshqarish, ishlab chiqarishni boshqarish, operatsiyalarni boshqarish, ko‘tara savdoni boshqarish, moliyani boshqarish, marketing va savdoni boshqarish, xodimlarni boshqarish, o‘qitishni boshqarish, axborotni mashina bilan ishlov berilishini boshqarish⁸⁷.

Respublikamiz to‘qimachilik korxonalarida boshqarish jarayonlarini takomillashtirish zarurati bu borada menejment fanining rolini kuchaytirish, ilmiy-texnika taraqqiyoti boshqaruvini jadallashtirish, muhim ilmiy tadqiqotlar darajasi, sifati va dolzarbligini oshirish, ulardan samarali foydalanish uchun keng sharoitlar yaratishni talab etadi.

Hulosa. Yuqoridagi manbalar va iqtisodchilarning yondashuvlaridan kelib shiqadigan bo‘lsak, boshqaruv – bu korxonada faoliyatini doimiy ravishda izga solib turish, rivojlantirish borasida qarorlar qabul qilish va ularning ijrosini nazorat qilishni amalga oshiruvshi bo‘g‘in hisoblanadi.

Boshqarish – korxonada faoliyatining alohida yo‘nalishlari (ishlab chiqarish, sotish, mehnat resurslari va h.k.)da samaradorlikni ta‘minlash borasidagi uslub va vositalari yig‘indisidir. Menejment esa – bu alohida fan yo‘nalishi hisoblanib, o‘zining usullari asosida xo‘jalik subyektida boshqaruv tizimini mukammallashtirish va bo‘linmalararo oqilona boshqarishni tashkil etish mexanizmini o‘rganadi.

Zamonaviy menejment fani bir qancha boshqaruv yo‘nalishlarini o‘zida ifoda etadi: kompaniyaning siyosatini boshqarish, umumiy masalalarni boshqarish, ishlab chiqarishni boshqarish, operatsiyalarni boshqarish, ko‘tara savdoni boshqarish,

⁸⁶Гуломов С.С. Менежмент асослари: Иқтисодий йўналишлар учун ўқув қўлланма. – Т.: Шарқ, 2002. – 368 б.

⁸⁷Гуломов С.С. Менежмент асослари: Иқтисодий йўналишлар учун ўқув қўлланма. – Т.: Шарқ, 2002. – 368 б.

moliyani boshqarish, marketing va savdoni boshqarish, xodimlarni boshqarish, o‘qitishni boshqarish, axborotni mashina bilan ishlov berilishini boshqarish⁸⁸.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Бараненко С.П. Инновационный менеджмент / С.П. Бараненко. - М.: Центрполиграф, 2018. - 320 с.; Дафт Р. Менеджмент. – 6- изд. /Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2016. – 864 с.; Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 2011. – 197 с.
2. Meyer F.A. Radarise your business for success: EFQM, Brussels Representative Office, 2015. – 280 p.
3. Амонбоев М. Корпоратив корхоналар фаолиятини инновацион бoшқариш шароитида ишлаб чиқаришни модернизациялашнинг асосий йўналишлари (“Ўзбекенгилсаноат” ДАК мисолида)”. Иқтисод фанлари номзоди... дис. ТДИУ,- Т., 2011й. - 176 б.
4. Алексеев А.А. Инновационный менеджмент: Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / А.А. Алексеев. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 247 с.
5. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. - М.: Сирин, 2012. - 256с.
6. Андрейчиков А.В. Стратегический менеджмент в инновационных организациях: системный анализ и принятие решений / А. В. Андрейчиков, О. Н. Андрейчикова. – М. : Вуз. учебник : ИНФРА-М, 2013. – 394 с.;
7. Бараненко С.П. Инновационный менеджмент / С.П. Бараненко. - М.: Центрполиграф, 2018. - 320 с.;
8. Громов А.И. Управление бизнес-процессами: современные методы. монография / А.И. Громов, А. Фляйшман, В. Шмидт. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 367 с.; Самуэльсон П. Экономика / Пер. с англн. – М.: МПП Алтон В – НИИСИ, 2012. – В 2-х томах.
9. Воротников И.Л. Формирование и управление ресурсосберегающей агроэкономикой // Известия Оренбургского государственного аграрного университета. Выпуск № 4–1 / том 4 / 2014; Ахен Д.М., Клауз А., Тернер Р. СММІ: Комплексный подход к совершенствованию процессов. Практическое введение в модель. – М.: МФК, 2015.– 300 с.
10. Солоу Р.М. Теория роста. Панорама экономической мысли конца XX столетия / Р.М. Солоу: под ред. Д. Гринауэя, М. Блини, И. Стюарта. - СПб.: Экономическая школа, 2012. — 1055 с.
11. Сооляттэ А.Ю. Практика/Управленческий консалтинг: Бизнес-модели компаний: определение, эволюция, классификация. – URL: <http://www.klubok.net/>
12. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями: Сокр. пер. с англ. / К.Ф. Пузыня. – М.: Экономика, 2011. – 356 с.; Сооляттэ А.Ю. Практика/Управленческий консалтинг: Бизнес-модели компаний: определение, эволюция, классификация. – URL: <http://www.klubok.net/>

⁸⁸Гуломов С.С. Менежмент асослари: Иқтисодий йўналишлар учун ўқув қўлланма. – Т.: Шарқ, 2002. – 368 б.

13. Торадо М.П. Экономическое развитие: учебник / пер.с англ. Под ред. С.М.Яковлева, Л.З.Зевина. -М.: Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 2017. - 671 с.
14. Алексеев А.А. Инновационный менеджмент: Учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры / А.А. Алексеев. - Люберцы: Юрайт, 2016. - 247 с.
15. Инновационный менеджмент. Учебник / Под ред. С.Д. Ильенковой. - М.: Юнити, 2017. - 496 с.; Клейнер Г.Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов. – М., 2007. – 486 с.; Корчин О.П. Инновационный менеджмент / О.П. Корчин и др. - М.: Русайнс, 2019. - 144 с.
16. Коупленд Т., Коллер Т., Муррин Д. Стоимость компаний. Оценка и управление. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Олимп-Бизнес, 2018. – 554 с.